SOSYAL BİLİMLERDE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ VE YENİLİKÇİ UYGULAMALAR

EDİTÖRLER

PROF. DR. DURSUN KÖSE

PROF. DR. HACI MUSTAFA PAKSOY

9 786258 513059

DOI: 10.5281/zenodo.18100326

Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Yenilikçi Uygulamalar

Editörler

Prof. Dr. Dursun Köse

Prof. Dr. Hacı Mustafa Paksoy

İmtiyaz Sahibi
Platanus Publishing®

Editör
Prof. Dr. Dursun Köse & Prof. Dr. Hacı Mustafa Paksoy

Kapak & Mizanpaj & Sosyal Medya
Platanus Yayın Grubu

Birinci Basım
Aralık, 2025

Yayımcı Sertifika No
45813

ISBN
978-625-8513-05-9

©copyright
Bu kitabın yayım hakkı Platanus Publishing'e aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Adres: Natoyolu Cad. Fahri Korutürk Mah. 157/B, 06480, Mamak, Ankara, Türkiye.

Telefon: +90 312 390 1 118
web: www.platanuspublishing.com
e-mail: platanuskitap@gmail.com

Platanus Publishing®

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1 13

Yeni Keynesyen Kaldor ve Panisetti Modellerinde Üretim ve Bölüşüm
Sabri Azgün

BÖLÜM 2 29

Feminist Coğrafya Perspektifinden Kesişimsellik Kimlik Farklılık ve Epistemoloji Üzerine Kuramsal Bir İnceleme
Miyase Yalçın

BÖLÜM 3 53

Halkla İlişkiler Yönüyle Toplam Kalite Yönetimi Üzerine Bir Araştırma
İrfan Ertekin

BÖLÜM 4 65

Türkiye İçin Karbondioksit Emisyonunun Durağanlığının Sınanması
Fatma İdil Baktemur

BÖLÜM 5 73

Sosyal Medya Bağımlılığı
Ömer Faruk Cantekin & Fatma Arpacı

BÖLÜM 6 91

Yaşlılık Döneminde Görülen Ruhsal Sorunlar
Fatma Arpacı & Ömer Faruk Cantekin

BÖLÜM 7 115

Türk Vergi Sisteminde Veraset ve İntikal Vergisinin Uygulanmasına İlişkin Yeni Yaklaşımlar
Selda Aydın & Rıdvan Önder

BÖLÜM 8 139

İletişim ve Sosyal Değişim: Teknoloji, Kültür ve Toplum
Özgür Kıran

BÖLÜM 9 159

Türkiye'deki İç Göçlerde Eğitim Düzeyi ve Yoksulluk İlişkisi: Düzey 2 Bölgeleri İçin Bir Analiz
Hayriye Atik

BÖLÜM 10 ..... *175*

Tüketim Kültürü Bağlamında Reklam Etiği: İhtiyaç Yaratma Stratejileri ve Manipülasyon Tartışmaları
Buket Apak

BÖLÜM 11 ..... *191*

İşletme ve Sayısal Yöntemler Odaklı Apriori Araştırması
Kemal Berkay Aktaş

BÖLÜM 12 ..... *197*

Türkiye'de Dış Borç ve Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi
Seyit Ali Miçooğulları & Erdal Alancıoğlu

BÖLÜM 13 ..... *213*

Tüketicilerin Elektrikli Otomobilleri Satın Alma ve Kullanma Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi
Elif Deniz

BÖLÜM 14 ..... *237*

Ekranda Yankılanan Ses: Sinema ve Televizyonda AM Radyo Yayıncılığının Temsili ve Kültürel İzdüşümleri
Deniz Yaman

BÖLÜM 15 ..... *249*

İş Stresi ile İş Güvenliği İklimi İlişkisinde Kişilik Tipinin Rolü Üzerine Bir Araştırm
Çağatay Sükan & Rahile Güran Göven & Altan Doğan

BÖLÜM 16 ..... *265*

İnsani Gelişimde Cinsiyetlerarası Eşitsizlik Sosyal Normları: Türkiye Analizi
Funda Râna Adaçay

BÖLÜM 17 ..... *293*

Faydadan Mutluluğa Refahın Değişen Anlamı, Refahın Geleneksel Ölçümü ve Alternatif Metrikler
Zümrüt Çelebi

BÖLÜM 18 ..... *317*

Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Katma Değer Vergisinin Oransal Yapısı
Selda Aydın

BÖLÜM 19 337

Yüksek Kaliteli Mücevhere Sahip Olmayı Etkileyen Faktörler
Zeynep Filiz

BÖLÜM 20 357

Kars'taki Tarımsal Ürünlerin Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi
Nadir Kartal & Özgür Çalkın

BÖLÜM 21 373

Türkiye İkaz ve Alarm İşaretleri
Gülseren Günaydın

BÖLÜM 22 379

Türkiye Afet Gönüllüsü Yetiştirme Sistemleri
Gülseren Günaydın

BÖLÜM 23 389

6 Şubat Depremlerinin İşgücü Piyasasına Etkileri: 11 İl Üzerine Kanıtlar
Yusuf Ekrem Akbaş & Canan Sancar

BÖLÜM 24 403

Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Turizm Gelirleri İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme (2001-2024)
Canan Sancar & Yusuf Ekrem Akbaş

BÖLÜM 25 417

Havayolu Şirketlerinde Sosyal Medya Kanalı ile İletilen Şikayetlerin Çözümü ve Müşteri Memnuniyeti
Nil Konyalılar

BÖLÜM 26 441

İbn Bibi ve Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi'nin Eserlerinde Moğollar
Yaşar Bedirhan & Kader Yalman

BÖLÜM 27 469

Büyük Selçuklular Zamanında Türk Yurtlarında Yetişen Hanefi Fakih Alimleri ve Eserleri
Yaşar Bedirhan

Serinken, M., Tomruk, Ö., Erdur B., Soysal, S. ve Çımrın, A.H. (2003). Acil Servis Hekimlerinin İş Stres Faktörleri. *Akademik Acil Tıp Dergisi 1:* 48-51.

Tarhan, N. (2012). *Mutluluk Psikolojisi Stresi Mutluluğa Dönüştürmek.*16. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Teo, E. Ai-Lin, & Feng, Y. (2008). The Role of Safety Climate in Predicting Safety Culture on Construction Sites, *Architectural Science Review*, 2(1): 5-16.

Tokmak, C., Kaplan, Ç., Türkmen, F. (2011). İş Koşullarının Sağlık Çalışanlarında Yol Açtığı Stres Üzerine Sivas'ta Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi 3(1):* 49-68.

Türen, U., Gökmen, Y., Tokmak, İ., & Bekmezci, M. (2014). Güvenlik İklimi Ölçeği'nin Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Süleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 19(4).

Williamson, A. M., Feyer A.-M., Cairns, D., & Biancotti, D. (1997). The Development of a Measure of Safety Climate: The Role of Safety Perceptions and Attitudes, *Safety Science*, 25 (1-3.): 15-27.

Zohar, D. (1980). Safety climate in industrial organizations: Theoretical and applied implications. *Journal of Applied Psychology*, 65(1): 96-102.

BÖLÜM 16

İnsani Gelişimde Cinsiyetlerarası Eşitsizlik Sosyal Normları: Türkiye Analizi

Funda Râna Adaçay[1]

[1] Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0003-3565-8307

Giriş

Kalıpyargılar ırk, cinsiyet, yöre, ulus, meslek vs. gibi belli bir grubun bütün üyelerinin özellikleri hakkındaki -bu grup üyelerinin her biri sanki aynı özelliğe sahipmiş gibi- olumlu veya olumsuz genellemelere dayalı düşünce ve inançları kapsar. Önyargılar ise, koşullanmış ve gerçek bilgiye dayalı olmayan inançları ifade eder. Önyargılar, kalıpyargıya dayalı olarak bir kişi ya da gruba yönelik geliştirilen genellikle olumsuz düşünce, inanç, duygu ve tutumlardır. Başka bir deyişle, kalıp yargıdaki negatif düşünce ve inançlara önyargıda olumsuz duygu ve tutumlar da eşlik eder. Buna göre sosyal psikolojik açıdan ön yargıda daha çok; "bir grup üyesine karşı, sadece o gruba mensup olduğu ve o gruba yakıştırılan sakıncalı nitelikleri taşıdığı gerekçesiyle takınılan itici ya da düşmanca tutum" söz konusudur. (Öztürk ve Derin, 2021; 17) Örneğin: "*kadınlar güçsüzdür, erkeklere göre daha duygusaldır*" yargısı bir genellemedir, oysa biyolojik olarak erkeklerden görece daha güçlü kadınlar olabileceği gibi, kadınlardan görece daha duygusal erkekler de olabilir. Birey genelleme biçimindeki bir kalıpyargıyla hareket ettiğinde, eğer bu olumlu bir davranış şeklindeyse toplum tarafından beğenilip, onaylanacağını düşünür. Bu durumda kalıpyargı, başkaları tarafından beğenilmek veya onaylanmak gibi ya da kendilik değerini arttırarak olumlu bir sosyal kimlik edinme şeklindeki bireyin psikolojik ihtiyaçları karşılamaya hizmet eder. Olumsuz bir davranış sergileyen birey ise, genel kalıpyargılarına dayanarak bu olumsuz davranışını haklı çıkarma ve/veya psikolojik rahatlama ihtiyacını karşılamış olacaktır. Özetle, kalıpyargılar davranışları yönlendirirken bir yandan da sosyal çevreye ilişkin algıların belirginleşmesini, kolayca biçimlenmesini, bilgi verici olmasını, zenginleşmesini sağlarlar (Adaçay,2021;14). Kalıpyargıların veya önyargıların genele yayılması başka deyişle sosyal hale gelmesi, sosyal normları doğurur.

Sosyal normlar, bireylerin davranışlarını ve toplumsal etkileşimlerini şekillendiren kurallar ve beklentilerdir. Bu normlar, cinsiyet rollerinin nasıl algılandığını ve toplumda nasıl uygulandığını da belirler. Sosyal normlar, bireysel karar alma süreçlerinden kurumların politika üretimine kadar geniş bir etki alanına sahiptir. Bu etkilerin anlaşılması, etki mekanizmalarının belirlenmesi ve etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi için kritik öneme sahiptir. Norm değişimi, toplumsal refahı artırabilecek sağlam ve kapsayıcı politikaların inşasında kilit rol oynayabilir. Cinsiyet eşitsizliği, sosyal normlar tarafından pekiştirilen ve sürdürülen bir olgudur. Özellikle toplumsal cinsiyet normları, kadınların ve erkeklerin toplum içindeki rollerini belirleyerek eşitsizliklere yol açmaktadır. Cinsiyet temelli kalıpyargılar ve bunların sosyal normlar içindeki varlığı insan hakları ihlalleriyle paralellik göstermektedir ve sosyal açıdan israfa yol açmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) (UNDP,2023a) Raporu, küresel düzeyde kadınlara karşı önyargılarda on yıldır hiçbir iyileşme olmadığını, dünyadaki her 10 erkek ve kadından neredeyse 9'unun hala bu tip önyargılara sahip olduğunu ortaya koymuştur; Dünyadaki insanların yarısının hala "*erkeklerin kadınlardan daha iyi siyasi liderler olduğuna"* ve %40'tan fazlasının "*erkeklerin kadınlardan daha iyi iş yöneticileri olduğuna"* inandığını

belirtmiştir. Raporda "*Bir erkeğin karısını dövmesinin haklı olduğuna*" inananların sayısı ise %25 bulunmuştur.

Bu araştırmanın amacı, sosyal normların cinsiyetler arası eşitsizlikteki dolayısıyla insani gelişimde toplum üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu bağlamda, sosyal normların bireylerin cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi, toplumsal cinsiyet eşitliği çabalarını nasıl şekillendirdiği ve bu normların değiştirilmesi için öneriler sunulacaktır. Çalışmada, BM İnsani gelişme perspektifinde ve Türkiye özelinde farklı boyutlarda (siyasi, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel bütünlük) sosyal normların nasıl ölçüldüğünü ve kaçınılmaz olarak bireysel davranışa nasıl yansıdığı tartışılmaktadır. İstatiksel veri tabanlarından ve literatür taraması ile elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Türkiye'deki sosyal normların cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini anlamak, ülkenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için gerekli politikalara katkıda bulunabilir.

Sosyal Norm ve Önemi

Sosyal bir norm, bir şeyi, diğer topluluk üyelerinin veya bizim gibi insanların yaptığına inandığımız (betimleyici norm/ampirik beklenti) için veya bizim için önemli olanların onayladığı inancıyla (emredici norm/ normatif beklenti) yaptığımız zaman ortaya çıkar (UNICEF, 2025). Kalıpyargıların genellenip tüm toplum tarafından kabulünün bir sonucu olarak "sosyal normların" doğduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sosyal normlar, grup içinde kabul edilebilir, beklenen veya kabul edilmesi gerektiği düşünülen davranış, tutum ve inançları kapsar; Birey, yaşadığı toplum içinde bu tip normlara uyum sağlamak adına baskı altında olacağından, bilinçli olarak veya sosyal etkileşimlerle otomatik şekilde benimsenebilir. Resmi olmayan ve genellikle yazılı olmayan kuralların belirleyicisi olan sosyal normlar, bireye "normal" veya "uygun" davranışı tanımlar. Böylece bireyden beklenen davranışları ve diğerlerinin yaptıkları ve onaylananlar hakkında inançlar yaratır. Kısaca, kalıpyargı daha çok bireylerin bir gruba ilişkin içeriye dönük inançları ve önyargıları olarak öne çıkar. Sosyal norm ise, o inançların toplumsal olarak nasıl yaygınlaştığı, toplumsal kabul görüp görmediği ve bu normlara uyumun nasıl ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı boyutunu kapsar. Kısaca, sosyal normlar, toplumsal baskı, kabul görme ve uyum mekanizmalarını ölçerken; kalıpyargılar, bireylerin belirli grupla ilgili yargılarını ve önyargı düzeyini ölçmektedir. Bu çalışmada her iki kavram da toplumsal inançlar ve tutumlar bağlamında kullanılmaktadır; ancak, toplum bilim açısından "norm" ifadesi daha çok toplumun beklenen davranışlarına işaret ederken, "kalıpyargı" ifadesinin, bireysel önyargıyı veya genelleyici inancı vurguladığı hatırda tutulmalıdır.

Birey toplum içindeki tutum veya davranışı sırasında, başkalarının bu davranışa nasıl tepki vereceğini veyahut vermeyeceğini düşünür ve bundan etkilenir. Bu "sonuç beklentileri" eğer olumlu ise ödüllendirilir veya olumsuz ise cezalandırılır bir yaptırıma tabi olabilir. Başka bir deyişle, toplumun içine yerleşmiş olan ve bir

toplum düzeninin nasıl oluşturulup, sürdürüleceğini belirleyen sosyal normlar, doğaldır ki bireyler ve toplulukların davranışlarını hatta kurumsal davranışları etkileyerek, insanların ve dolayısıyla toplumun refahı için olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurabilir. (Öztürk ve Derin, 2021) Çünkü, sosyal normlar, toplulukları birbirine bağlayarak, kolektif davranışları teşvik ederek düzenin işleyişine yardımcı olur. Ancak, sürdürülen düzen ve toplumun davranışları bazen ya da bazı kesimler için zararlı olabilir; örneğin, güç dinamiklerindeki adaletsizliği güçlendirerek ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırabilir. Dolayısıyla, sosyal normları ve onların davranışları nasıl etkilediklerini anlayarak, bireysel faaliyetlerin ötesine geçerek kolektif değişimi tetikleyen "Sosyal ve davranışsal değişim müdahaleleri" tasarlanabilir. Sosyal normların zararlı olanlarını ortadan kaldırmak ve olumlu olanlarını teşvik etmek, toplumda olumlu ve kalıcı değişimlerin olasılığını artıracaktır (UNICEF, 2025).

Toplumsal Cinsiyete Yönelik Sosyal Normlar

Toplumun bir grup olarak kadınların ve bir grup olarak da erkeklerin göstermelerini beklediği özelliklere "toplumsal cinsiyet kalıp yargıları" denilir. Bu kalıpyargılar kimi zaman cinsiyete uygun görülen rol ve faaliyetlere göre "cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargılar" biçiminde örneğin; "Evin reisi erkektir" veya "kadının yeri kocasının yanıdır" şeklinde ortaya çıkabilir. Ya da bir cinsiyeti diğer cinsiyete oranla daha az ya da daha çok nitelediği düşünülen özelliklere göre yani "cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılar" şeklinde, örneğin: "Elinin hamuru ile erkek işine karışma" söylemindeki gibi ortaya çıkabilir. (Adaçay,2021;15).

Kadın ve erkekler arası eşitsizlikler, tarih boyunca toplumların sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapılarında derin kökleri olan bir sorundur. Cinsiyetler arası eşitsizlikler, bireylerin yaşamlarının pek çok alanında, özellikle eğitim, iş gücü, sağlık hizmetleri ve siyasi temsil gibi kritik alanlarda kendini göstermektedir (Kimmel, 2012). Bu durum, sadece kadınları değil, aynı zamanda erkekleri de etkileyen karmaşık bir olgudur; çünkü toplumsal cinsiyet normları, her iki cinsiyetin de rollerini ve beklentilerini şekillendirir (Connell, 2005). Kadınların toplumsal yaşamın farklı boyutlarında karşılaştıkları görünmez engellerin anlaşılması, sosyal normlar ve kalıpyargılar arasındaki etkileşimin analizini gerektirir. Sosyalleşme süreci içinde bireylerin erkek ve kadın kimliklerini oluşturmada ve bu cinsler üzerinden "doğal" olmayan ancak zamanla "doğallaştırılan suni kimliklere bürünmeleri kısaca toplumsal cinsiyet belirli sosyal rolleri ve kalıpyargıları öğrenmelerine yol açmaktadır. Bireyler toplumun belirli bir cinsiyetten beklediklerini bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yerine getirirken, aynı zamanda olumlu veya olumsuz özellikler taşıyan kalıpyargıların sürdürülebilirliğini sağlarlar. Dünyanın yarısından fazlasını oluştursa bile kadınlar, bu olumsuz kalıpyargılar nedeniyle ekonomik, sosyal ve politik güç açısından erkeklere göre zayıf konumda kalmakta ve ayrımcılığa uğrayan taraf olmaktadırlar. İster bireysel ister kurumsal olsun cinsiyetçilik, kadına farklılığını duyuracak, zarar verici ve dışlayıcı

davranışları içermektedir (Sakallı Uğurlu, 2003;11) Sosyal normlar, bireylerin davranışlarını ve toplumsal etkileşimlerini yönlendiren kurallar ve beklentilerdir (Ridgeway, 2011). Normlar kültürlere göre farklılık gösterebildiği gibi, liderlerin, politikacıların veya medyanın etkisiyle hızla değişebilir. Dolayısıyla cinsiyete dair sosyal normlar da, cinsiyetlerin nasıl algılandığını ve cinsiyetler arası ilişkilerin nasıl düzenlendiğini belirler. Örneğin, birçok toplumda kadınların ev işlerine ve çocuk bakımına daha fazla zaman ayırmaları beklenirken, erkeklerin ise kariyer odaklı bir yaşam sürmeleri teşvik edilmektedir. Bu tür normlar, cinsiyet eşitsizliğini pekiştirir ve bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engeller. Pek çok toplumda kadınlar "bağımlı, kararsız, duygusal, zayıf" olarak; erkekler "güçlü, mantıklı, rasyonel, kendine güvenli, aktif" olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyetlere ilişkin bu kalıpyargılar ve tutumlar, her iki cinsiyetin çalışma biçimlerini, eğitim düzeylerini, sosyal ya da karşı cinsle olan duygusal ve fiziksel ilişkilerini, politik veya siyasi konumlarını dahi etkileyebilmekte daha belirleyebilmektedir. Bu konuda literatürde sayısız çalışmalar yapılmıştır. Kadınların, 'pembe yakalı meslekler'de yoğunlaşması veya erkeklerle 'aynı eğitim düzeyine sahip olmalarına ve anayasal hakları olmalarına rağmen' aynı işte aynı ücreti alamamaları genel olarak bu durumlarla ilişkilendirilmektedir.

Cinsiyetle ilgili sosyal normlar, bireylerin kendi cinsiyetlerine dair algılarını etkileyerek, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğunu ve sürdüğünü belirlemektedir. Bu normlar, bireylerin kendi davranışlarını ve başkalarının davranışlarını nasıl değerlendirdiklerini etkileyen bir çerçeve sunar (Ridgeway, 2011). Örneğin, cinsiyet normlarına uymayan bireyler, toplum tarafından dışlanma veya damgalanma riskiyle karşı karşıya kalabilirler (Schmitt ve Branscombe, 2002). Başka bir deyişle, bu tip normlar bireylerin cinsiyetlerine göre nasıl davranmaları gerektiğine dair güçlü beklentiler oluşturmaktadır. Böylece bu tip normlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmekte ve bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemektedir (Bourdieu, 2001). Örneğin, erkeklerin "güç, liderlik ve bağımsızlık" gibi özelliklerle, kadınların ise "nazik, itaatkâr ve destekleyici" rollerle ilişkilendirilmesi, cinsiyet normlarının toplumda nasıl içselleştirildiğini göstermektedir (Eagly ve Wood, 1999). Cinsiyet eşitsizliğinin kökenleri ve sosyal normların bu eşitsizlikteki rolü üzerine yapılan çalışmalar, bu konunun karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu ortaya koymaktadır (World Economic Forum (WEF), 2020). Aşağıda bu konudaki belli başlı kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir.

Sosyal Normların Cinsiyet Eşitsizliğine Etkileri

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamakta ve sosyal normların bundaki katkısını açıklamakta önemli bir kapsam sunan teorilerin başında "Cinsiyet Rolleri Teorisi" gelir. Bu teori, bireylerin toplumsal cinsiyet kimliklerinin, sosyal normlar ve kültürel beklentiler çerçevesinde nasıl şekillendiğini açıklamaktadır. Ayrıca teoriye göre, bireylerin cinsiyetlerine göre belirli roller üstlenmeleri toplumsal bir zorunluluk

olduğunu öne sürmektedir (Meyer, 2008). Öğrenmenin sosyal etkilerinin ortaya çıkarılması amacıyla Bandura (1977) tarafından ortaya konulan "Sosyal Öğrenme Teorisi"nde cinsiyet farklılıklarının başka insanların davranışlarını gözlenmesi, pekiştirme ve ceza uygulamaları ve taklit aracılığıyla şekillendiğini ileri sürülür (Adaçay,2021;18) Schmitt'e göre (2003); insan doğuştan gelen ve farklılaşmış cinsiyetlerine özgü psikolojik eğilimlere ve cinsiyet rollerine sahip değildir. Toplumda başarılı olabilmek için zamanla edindiği özellikleri doğuştan sahip olduğu cinsiyet özelliği ile birleştirerek "cinsiyetine özgü sosyal roller" edinir. Eagly ve Wood'a göre (1999), söz konusu bu cinsiyet rolleri, bireylerin yaşamlarının birçok alanında, özellikle aile, iş ve sosyal ilişkilerde belirleyici bir rol oynar. Geleneksel rol kavramı çerçevesinde şekillenen cinsiyete dayalı iş bölümü ayrımı, tipik cinsiyet özelliklerini de barındırmaktadır. Kadınlar kendilerinden beklenen toplumsal ve evle ilgili rollerde başarılı bir performans göstermek için kendilerine özgü durağan kalıp yargısal davranışlar geliştirmektedirler. Erkekler ise, yaşam için gerekli kaynakların elde edilmesi doğrultusundaki davranışları göstermek için başat davranışların hakim olduğu roller oynamaktadırlar. Yani kadınlar gibi, erkekler de kendilerine özgü durağan kalıpyargısal davranışlar geliştirirler. Böylece çocuklukta başlayan ve yaşamın sonraki dönemlerinde yavaş yavaş gelişen cinsiyet rollerine ilişkin bir toplumsallaşma süreci yaşanır (Adaçay, 2021;4). Örneğin, kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşük olmasının nedenlerinden biri, toplumun kadınlardan beklediği geleneksel rollerin sürdürülmesidir (Kimmel, 2012). Bu bağlamda, cinsiyet rolleri, bireylerin kariyer seçimlerini, eğitim fırsatlarını ve sosyal etkileşimlerini etkileyerek cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir (Ridgeway, 2011).

Cinsiyet eşitsizliğinin kökenlerini ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini inceleyen çok boyutlu Feminist yaklaşım teorisyenleri ise, cinsiyet eşitsizliğinin tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlamlarda nasıl şekillendiğini analiz ederler (Tong, 2009). Feminist teori, cinsiyet normlarının ve rollerinin toplumsal yapıların bir parçası olarak nasıl üretildiğini ve sürdürüldüğünü vurgular (Butler, 1990). Feminist teorinin önemli bir bileşeni, cinsiyetin sosyal olarak inşa edilmiş bir kavram olduğunu kabul etmesidir. Bu perspektif, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele alırken, kadınların ve erkeklerin toplumsal hayat içindeki konumlarını ve bu konumların nasıl değiştirilebileceğini araştırır (Crenshaw, 1989). Feminist teori, cinsiyet eşitsizliğinin sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumsal yapının da bir sorunu olduğunu vurgular ve bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması için sistematik değişiklikler önerir (Walby, 1990).

Yukarıda yer alan kuramlar çerçevesinde sosyal normların cinsiyet eşitsizliğine etkilerini belli başlıklar altında genellemek mümkündür. Bunlar:

1. **Toplumsal cinsiyet rolleri:** Yukarıdaki kuramlarda da sıklıkla değinildiği gibi cinsiyet rolleri, bireylerin toplumsal hayatta nasıl bir statüye sahip olduklarını belirlemektedir. Geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların ev işlerine ve çocuk bakımına daha fazla zaman ayırmalarını

beklerken, erkeklerin kariyer odaklı bir yaşam sürmelerini teşvik eder. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını zorlaştırır ve eşitsizliği sürdürür (Connell, 2005). Örneğin: BM Dünyanın Kadınları 2020 raporu (UNDP, 2020), COVID-19 salgınının kadınların işlerini ve geçim kaynaklarını da etkilemesiyle birlikte, ücretsiz ev içi ve bakım işlerinin orantısız bir şekilde kadınlara yüklendiğini ve kadınların ekonomik potansiyellerini kısıtladığını belirtiyor. Bir başka örnek: "kız çocuklarının asli görevi evlenmek ve eş olmak" kalıpyargısının bir yansıması olan erken yaşta evliliklerdir. Örneğin Türk toplumunda olduğu gibi çoğu geleneksel toplumlarda beli bir yaşa (genellikle 18 yaşına) gelip hala evlenmemiş olan bireyler için bir aşağılama olarak kullanılan "*evde kaldı*" ifadesi sadece kız çocukları için kullanılır. BM'in en son insani gelişme raporuna göre, (UNDP, 2025); 20-24 yaş grubundaki genç kadınların yaklaşık beşte biri (%19) 18 yaşına gelmeden önce evlenmiş veya birliktelik kurmuştur. Çocuk yaşta evlilikler, özellikle Güney Asya'daki ilerlemeler sayesinde, küresel çapta düşüş gösterse bile 2030'a kadar çocuk gelin sayısının artması beklenen Sahra Altı Afrika'da (%31) en yüksek seviyededir.

2. **Davranışsal beklentiler:** Sosyal normlar, cinsiyetlere özgü davranış kalıplarını da belirlemektedir. Örneğin, birçok toplumda erkeklerin güçlü, bağımsız ve liderlik özelliklerine sahip olmaları beklenirken, kadınların nazik, itaatkâr ve destekleyici olmaları beklenir. Bu tür beklentiler, kadınların iş gücüne katılımını ve liderlik rollerini üstlenmelerini zorlaştırır (Eagly ve Wood, 1999).

3. **Eğitim ve kariyer fırsatları:** Cinsiyet normları, bireylerin eğitim ve kariyer seçimlerinde de etkili olmaktadır. Mesleki ayrımcılık sonucunda bazı meslek grupları kadınlara özgü, bazıları erkeklere özgü kabul edilmektedir. Toplumlar, kadınları belirli alanlarda (örneğin, sağlık ve eğitim) çalışmaya yönlendirirken, erkekleri daha çok mühendislik ve bilim gibi alanlara yönlendirebilir. Bu durum, kadınların potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyerek cinsiyet eşitsizliğini derinleştirir (Kimmel, 2012). BM 2025 İnsani gelişme raporu kapsamında yapılan anket çalışmasında 131 ülkeden 61'inde (%47) hala kadınların erkeklerle aynı işi yapması kısıtlanmaktadır. (UNDP, 2025)

4. **Şiddet ve ayrımcılık:** Sosyal normlar, cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılığı da beslemektedir. Cinsiyet eşitsizliği, erkeklerin güç ve kontrol arayışını pekiştiren normlar tarafından desteklenir. UNICEF (2024) Raporuna göre, "küresel olarak 230 milyondan fazla kız çocuğu ve kadın "*kadın sünneti / genital sakatlama" geçirmiş ve her yıl 4 milyon kız çocuğu bu zararlı uygulamaya maruz kalmaktadır*". Rapor ayrıca, 2030 yılına kadar kadın sünnetini ortadan kaldırmak için, son on yıldaki

ilerleme hızının 27 katına çıkarılması gerektiğini vurgulanmaktadır. İlerleyen açıklamalarda istatistiksel olarak daha detaylı gösterileceği gibi çoğu toplumda "kadına eşi tarafından şiddet uygulanması" o toplumda "erkeğin hakkı" olarak "haklı" bir tutum şeklinde kabul edilebilmektedir. Bu durum, bir yandan kadınların maruz kaldığı şiddeti artırırken diğer yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmektedir (Heise, 1998). Bir yandan kadına yönelik şiddetle mücadele çabalarına karşın, örneğin namus temelli diziler veya filmlerde kadına yönelik şiddetin sergileniyor oluşu, toplumdaki muhafazakâr değer yargılarının ve kadın erkek eşitsizliğinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. (Pira ve Elgün; 2019; 11)

İnsani Gelişmede Birleşmiş Milletler (BM) ve Sosyal Normlar

İnsani gelişme denildiğinde ilk akla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve onun hazırladığı İnsani gelişme raporları (Human development report / HDR) gelir. Bilindiği gibi bu kavram bir ülkenin veya bölgenin insanlarının yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. BM. Kalkınma Programı hazırladığı İnsani gelişme raporları ve bu raporlar kapsamında, ülkelerin insani gelişme süreçlerini, kişi başına gelirin yanısıra "yaşam süresi, eğitim düzeyi ve sağlıklı yaşam standartları, siyasi temsil" gibi sosyal veya kültürel faktörlerin de birleşiminden oluşan endekslerle ölçmektedir.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), bir ülkenin insanlarının uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmesi, bilgi sahibi olması ve makul bir yaşam standardına sahip olması gibi temel hedeflere ulaşma düzeyini gösterir. 1990 yıllardan bugüne bu temel endeksten farklı endeksler de geliştirilmiş ve toplumların farklı gelişme düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İnsani gelişme raporları, bu farklı gelişmeleri değerlendirmekte ve geleceğe yönelik önemli konulara dikkat çekmektedir. Örneğin, BM 2019 yılı "Gelir, ortalama ve bugünün ötesinde 21. Yüzyılda insani gelişmedeki eşitsizlikler" başlıklı raporunda (UNDP, 2019), güncel eğilimler sürdüğü taktirde, salt ekonomik fırsatlar alanında cinsiyet farkının kapatılması için 202 yıl geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Örneğin rapor, kadınların ilerlemesini engelleyen cam tavanların kırılamadığını aksine, "yanlılık ve geriye gidiş"in söz konusu olduğuna vurgu yapıyor. Yine raporda değerlendirilen ülkelerin yarısında son yıllarda toplumsal cinsiyet yanlılığının arttığı yeni kullanılan bir "Sosyal normlar endeksi" yardımıyla gösterilmiştir. Rapora göre "77 ülkede insanların yaklaşık yarısı "*erkeklerin kadınlara kıyasla daha iyi siyasi lider*", %40'tan fazlası da "*erkeklerin daha iyi iş yöneticisi*" olduklarını ifade etmiştir. Bu nedenle, BM göre cinsiyetlerarası eşitsizliklerin altında yatan yanlılıklar, sosyal normlar ve güç yapılarını ele alan politikalar kritik önem taşımaktadırlar. BM, 2030 yılına kadar Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) "Hedef 5: Toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşma"da sistemsel engelleri ortadan kaldırmak için siyasi liderlik, yatırımlar ve kapsamlı politika reformları gerektiğini belirtmektedir: "*Cinsiyet eşitliği, bütüncül bir hedeftir*

ve ulusal politikalar, bütçeler ve kurumların temel odak noktası olmalıdır". Örneğin, başta çocuklar olmak üzere bakım yükünü dengeleyen politikalar çok önemlidir; çünkü, kadınlar ile erkeklerin yaşam boyu kazançları arasındaki farkın büyük kısmı, 40 yaşa ulaşmadan meydana gelmektedir.

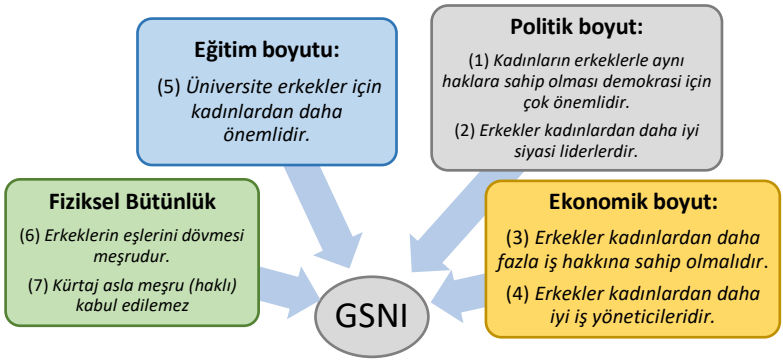
BM Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi ve Boyutları

BM tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Sosyal Norm Endeksi (UN Gender Social Norm Index / GSNI), ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları ve sosyal adalet gibi konulardaki normlarını ölçen bir göstergedir. Bu endeks, toplumların sosyal normlarının bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediğini anlamak için kullanılır. GSNI verileri, sosyal normların dünya genelindeki etkilerini ve kadınların toplumsal hayattaki rolünü değerlendirmekte önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Böylece ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları konusundaki ilerlemelerini değerlendirmede yardımcı olmaktadır. SKH'lerinin bir parçası olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için bu normları değiştirme ihtiyacının tekrar altı çizilmektedir.

BM-2023 raporu (UN, GSNI, 2023), GSNI'nin ilk hesaplandığı 2019 yılından bu yana 12 Ocak 2023 tarihi itibarıyla güncellenmiş "Dünya Değerler Anketi (WVS)" kapsamındaki, 5. dalga (2005-2009), 6. dalga (2010-2014) ve 7. dalga (2017-2022) dahil olmak üzere 91 ülkeden elde edilen verilerden yararlanmaktadır. Endeks, kadınlar için yükseköğretime erişim, kadın liderliği, siyasi haklar, yakın partner şiddeti, üreme hakları ve daha fazlası dahil olmak üzere 4 temel boyutta ve 7 önyargıyı temsil eden göstergedeki tutumlarla analiz edilmektedir. Temel GSNI, en az bir önyargıya sahip kişilerin yüzdesini ölçmektedir: GSNI "0" ile "1" arasında değişir. Temel endeks değeri, en az bir önyargıya sahip kişilerin yüzdesini ölçer ve daha düşük değer daha az önyargıya işaret eder. GSNI2 ise, en az iki önyargıya sahip kişi yüzdesini verir. Başka bir deyişle daha yoğun önyargıya sahip olan kişilerin payını gösterir. Daha yüksek GSNI değerleri, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine karşı daha yüksek önyargıları ifade etmektedir. BM-2020 yılı Küresel Raporu'nda (UNDP,2020) ise, küresel ortalama olarak %90'ın üzerinde kadın ve erkeklerin en az bir sosyal normda önyargı taşıdığı belirtilmiştir. Küresel nüfusun %85'i için her on erkek ve kadından yaklaşık dokuzunun, kadınlara karşı temel önyargılara sahip olduğunu ortaya çıkmıştır.

GSNI verileri, eşitsizliğin temel kültürel köklerini ortaya çıkarmaktadır. Böylece önyargılı cinsiyet sosyal normlarının dünya çapında kadınların ve kız çocuklarının geçim kaynaklarını nasıl etkilediği açıklamaya çalışılmaktadır. 7 bileşenli GSNI göstergesi, seçilen anket sorularına verilen yanıtlara dayanarak oluşturulmuştur. Sayısal ölçekte raporlanan göstergeler için endeks, önyargılı bireyleri, "cevapları göstergeye göre değişen belirli bir aralığa giren kişiler" olarak tanımlamaktadır. Anketin cevap seçenekleri örneğin eğitim boyutunda "*kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, katılmıyorum* ve *kesinlikle katılmıyorum* veya *katılıyorum, katılmıyorum* ve *hiçbiri*" şeklinde olan göstergeler için, "*kesinlikle katılıyorum* veya

katılıyorum" cevabını veren bireyler önyargıya sahip olarak sınıflandırılmıştır; ya da politik boyutta olduğu gibi yanıtlar 1-10 aralığında derecelendirilerek tanımlanmıştır. Kısacası, GSNI, kız çocuklarının ve dolayısıyla kadınların sürekli olarak sistematik ayrımcılıkla ve dezavantajlarla karşı karşıya kaldığı alanları; "politik, eğitim, ekonomi ve fiziksel bütünlük" şeklinde dört temel alanda incelemektedir (Şekil 1). Her boyut ya da alanda, kadınların hayatta karşılaştığı görünmez engeller, bir veya iki gösterge ile karakterize edilmekte ve bu yolla nesnel olarak cinsiyet eşitliği için çözümlere de ışık tutmaktadır.

Şekil 1: Toplumsal Cinsiyet Sosyal Norm Endeksinin Boyutları

Toplumsal cinsiyet sosyal norm endeksinin dört boyutu ve yedi göstergesini oluşturan önyargılar şunlardır:

I. Politik boyut:

(1) *Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması demokrasi için çok önemlidir;* düşüncesini ölçen bu gösterge, bireylerin temel siyasi katılım hakkındaki inançlarını değerlendirmektedir. Ankete verilen yanıtlar; "demokrasiye karşı (0)" ile "temel (10)" arasında değişmektedir. '7 veya altında cevap veren bireyler' 1 (önyargılı) olarak, '8 veya üstünde cevap veren bireyler' ise 0 (önyargısız) olarak kodlanmaktadır. Bu sınır değer, orta düzeyde olup, eşit siyasi haklara açık bir şekilde yüksek bir destek olduğunu göstermektedir.

(2) *Erkekler kadınlardan daha iyi siyasi liderlerdir.;* bu düşüncenin olup olmadığını ölçen bu gösterge, üst düzey siyasi güçte başarı hakkındaki inançları değerlendirmektedir.

II. Ekonomik boyut:

(3) *Erkekler kadınlardan daha fazla iş hakkına sahip olmalıdır*; düşüncesini ölçen gösterge, ekonomik katılım hakkındaki inançları değerlendirir.

(4) *Erkekler kadınlardan daha iyi iş yöneticileridir.;* insanların böyle düşünüp düşünmediğini ölçen gösterge, gelişmiş ekonomik güçlenme hakkındaki inançları değerlendirmektedir.

III. Eğitim boyutu:

(5) *Üniversite, erkekler için kadınlardan daha önemlidir;* düşüncesini ölçen bu gösterge, ileri eğitim fırsatları hakkındaki inançları değerlendirmektedir. Bu boyutun göstergesi için yanıt seçenekleri ve değerlendirme şu şeklindedir. "Kesinlikle katılıyorum" veya "katılıyorum" cevabını veren bireyler 1 (önyargıya sahip) olarak kodlanırken, "katılmıyorum veya kesinlikle katılmıyorum" cevabını veren bireyler ise 0 (önyargısız) olarak kodlanmıştır.

IV. Fiziksel Bütünlük

(6) *Erkeklerin eşlerini dövmesi meşrudur.*

(7) *Kürtaj asla meşru (haklı) kabul edilemez*

Fiziksel yani bedensel sağlık konusuyla ilgili olan fiziksel bütünlük boyutu göstergesi, yakın partner veya aile içi şiddeti ve üreme hakları hakkındaki inançların göstergesi olan bu iki soruya verilen yanıtlara dayanmaktadır. Yakın partner şiddeti göstergesi için, 2 veya daha yüksek yanıt veren kişiler 1 (önyargılı) olarak ve 1 yanıt veren kişiler 0 (önyargısız) olarak kodlanmıştır. Bu sınır değeri en güçlü haliyledir ve bir erkeğin karısını dövmesinin haklı olduğuna dair herhangi bir düzeyde hemfikir olan kişilerin önyargılı olarak sayıldığını gösterir. Üreme hakları göstergesi için, 1 yanıt veren kişiler 1 (önyargılı); 2 veya daha yüksek yanıt veren kişiler ise 0 (önyargısız) olarak kodlanmıştır. Bu, en zayıf haliyle bir sınır değeridir ve yalnızca kürtajın asla haklı çıkarılamayacağı yanıtını veren kişilerin önyargılı olarak sayıldığını gösterir.

BM Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi Göstergeleri

BM 2023 GSNI Raporu, cinsiyete dayalı sosyal normlarda önyargısı olmayan kişilerin oranın '2010-2014' ile '2017-2022' yılları arasında 27 ülkede iyileştiğini; ancak, Şili, Kore (Cumhuriyeti) Meksika, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Irak, Malezya, Arjantin, Filipinler ve Tayland'da ise aksi yönde gelişmeler olduğu ortaya koymaktadır. (UNDP,2023a;17). Bu ülkelerde yaşanan olumsuzluklar, yaşanan savaş ve çatışma ortamlarının yanı sıra, geleneksel cinsiyet rollerinin ve sosyal normların toplumdaki derin etkilerinin bir yansımasıdır. Cinsiyete dayalı sosyal normlar konusunda en iyi performans gösteren, başka deyişle "en az" 1 önyargıya (GSNI) veya 2 önyargıya (GSNI2) sahip ya da "en fazla" önyargısız olan ülkeler aşağıdaki Tablo1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: GSNI Değerleri (En iyi 4 ülke ve Türkiye) 2017-2022 verileriyle

En İyi Ülkeler	*GSNI*	GSNI2	*Önyargısız*	Değer
Yeni Zelanda	27.39	8.67	Yeni Zelanda	72,61
Hollanda	30,64	11,16	Hollanda	69,36
Avusturalya	34,83	15,41	Almanya	62,55
Almanya	37,45	13,27	Avusturalya	65,17
Genel ortalama	84,58	63,16	Genel ortalama	15,42
Türkiye	91,08	77,34	Türkiye	8,92

Not: Dünya Değerler Araştırması'nın 6. dalgası (2010-2014) ve 7. dalgası (2017-2022) verileriyle 38 ülke ve bölge için undeSa'ya (2022) göre 15 yaş ve üzeri nüfusa göre ağırlıklandırılmıştır ve dünya nüfusunun %47'sini oluşturmaktadır.

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*.

Tablo2'de değerlendirilen ülke ortalamalarının bile çok üstünde değerlere sahip olan Türkiye'nin, her ne kadar GSNI kapsamında bazı olumlu gelişmeler göstermiş olsa da toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hala önemli zorluklarla karşı karşıya olduğu ve Türk toplumunun cinsiyetçi önyargılara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Toplumda eğitim, sağlık, ekonomik fırsatlar ve siyasi katılım gibi alanlarda cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren normların etkisi sürmektedir. Bu durum, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için daha fazla politika ve uygulama geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Türkiye'de İnsani Gelişim ve Sosyal Normlar

BM, İnsani gelişme endeksi (İGE) değeri, 0 ile 1 arasında olup, değer 1'e yaklaştıkça insani gelişme seviyesinin yüksek olduğunu; 0'a yaklaştıkça insani gelişme seviyesinin düşük olduğunu gösterir. İGE değeri 0.800 ve üzeri olan Norveç, Danimarka, İsviçre gibi çoğunluğu İskandinav ülkelerinin oluşturduğu gruptaki ülkeler "Çok yüksek"; 0.700- 0.799 aralığında olanları örneğin Şili Arjantin ve Meksika gibi Latin Amerika ülkeleri "Yüksek"; 0.550- 0.699 arasında olan Kırgızistan vb. ülkeler "Orta"; 0.550'nin altında olan çoğunluğu Sahra- altı Afrika ülkeleri de "Düşük" gelişmişlik düzeyinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar, ülkelerin gelişim düzeylerini anlamaya ve uluslararası karşılaştırmalar yapmaya yardımcı olmaktadır. 2023-24 İnsani Gelişme Raporu'na göre (2022 verilerine göre) Türkiye İGE sıralamasında 193 ülke arasında 45'inci sırada ve üst üste dördüncü kez "çok yüksek insani gelişme" kategorisinde yer almıştır. 2024-25 İnsani Gelişme Raporu'na göre ise, Türkiye'nin İGE değeri 2021 yılında 0,841 iken, 2023 yılında 0.853 olmuş ve 51. sırada yer almıştır. Yıllar itibariyle yaşanan gelişmelere karşın sıralamadaki yeri Türkiye'nin daha yüksek bir

gelişim hedeflemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aşağıda Türkiye'nin 2023 yılı İnsani Gelişim Endeksi (İGE) bilgileri ile birlikte cinsiyetle ilgili tüm endeksler yer almaktadır. Bu verilerin analizi, Türkiye'nin insan gelişimi ve cinsiyet eşitliği açısından durumunu daha kapsamlı bir şekilde gösterecektir.

Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış İGE (EUİGE): Bu endeks, insan gelişimi düzeyini yani İGE'yi her boyutun nüfus genelindeki dağılımındaki eşitsizliğe göre ayarlar. Eşitsizlikten kaynaklanan insani gelişmedeki "kayıp", İGE ile EUİGE arasındaki farkla belirlenir. Bir ülkedeki sosyal eşitsizlik arttıkça, insani gelişmedeki kayıp da artar. Türkiye'nin EUİGE değeri (İGE değerine göre) %17 kayıpla 0.708 olarak belirlenmiştir. (Tablo 3)

Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII) [2]**:** Bu endeks, eşitsizliklerin cinsiyete göre dağılımını yani kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı 'sağlık, eğitim ve ekonomik katılım' gibi alanlardaki eşitsizlikleri ölçmektedir. Bu kapsamda GII, cinsiyet eşitsizlikleri üç temel boyutta ölçmektedir: "üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü piyasası". Diğerlerinde olduğu gibi endeks değeri 0 ile 1 arasında ölçülür. 0 tam eşitlik değerini 1 maksimum eşitsizlik değerini ifade eder. Daha düşük endeks değeri, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin seviyesinin görece daha düşük olduğunu gösterir. Tablo 3'den takip edilebileceği gibi Türkiye 2025 İGE Raporuna (UNDP, 2025) göre; toplam 193 ülke arasında 0,227 GII endeks değeri ile 59. sıradadır. Gerek sıralamadaki yeri gerekse endeks değeri diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin, cinsiyet eşitsizliği konusunda belirli zorluklarla karşı karşıya olduğunu ve halen kadınların toplumda eşit fırsatlara erişiminde sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır.

Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi (GSNI): Daha öncede ifade edildiği gibi, GSNI, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadınların toplumsal hayattaki rolünü değerlendiren önemli bir göstergedir. UNDP 2020 Küresel Raporu'nda küresel ortalama olarak %90'ın üzerinde kadın ve erkeklerin en az bir sosyal normda önyargı taşıdığı belirtilmiştir. Türkiye'de sosyal normların varlığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren birçok faktörü içermektedir. Türkiye, Cinsiyet Sosyal Norm Endeksi (GSNI) kapsamında değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet eşitliği yanında sosyal adalet konularında da bazı zorluklarla karşı karşıyadır: Türkiye'deki GSNI sonuçları, nüfusun önemli bir oranının kadınlara karşı en az bir temel önyargıya sahip olduğunu göstermektedir. Dahası, rapora göre insanların %25'i, erkeklerin eşlerini dövmesinin meşru olduğuna inanmaktadır. Bu oranın Türkiye'de %75'ten fazla çıkması ise çok çarpıcıdır. (UNDP, 2025)

Tablo 2: Türkiye'nin Temel İnsani Gelişim Endeksleri

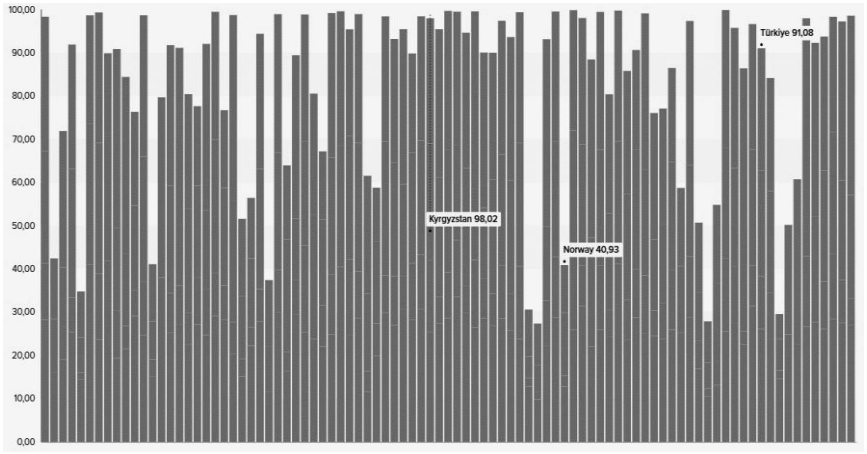
Ülkeler*	İGE değeri ve sıralaması	EUİGE	CGE değeri ve	GII değeri ve sıralaması	GII değeri ve

[2] "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (İngilizce: Gender Inequality Index) şeklinde olan Türkçeye çevrilen bu kavram, metinde ilgili yazındaki yaygın kullanım biçimi olan daha kısa ifadesiyle ve İngilizcedeki baş harflerinin kullanıldığı kısaltmasıyla "GII" şeklinde kullanılmıştır.

	2023	değeri ve İGE Farkı 2023	Sıralaması	2021	sıralaması 2023
Norveç	0, 970 / 2.	0,909 / 0	0,995 /1.	0,016 / 2.	0,004 / 2.
Türkiye	0,853 / 51.	0,708 / -14	0,945 /3.	0,272 / 65.	0,227 / 59.
Yemen	0,470 / 184.	0,325 / 5	0,407 /5.	0,820 / 170.	0,838 / 172.
**** Toplam 193 ülke***					

Kaynak: UNDP, Human Development Report (HDR), 2025

GSNI 2023 Raporu, Dünya Değerler Araştırması'nın 5. (2005-2009), 6. (2010-2014) ve 7. (2017-2022) dalgalarını kapsayan 91 ülkeden elde edilen verileri kullanmaktadır (UNDP, 2023a)

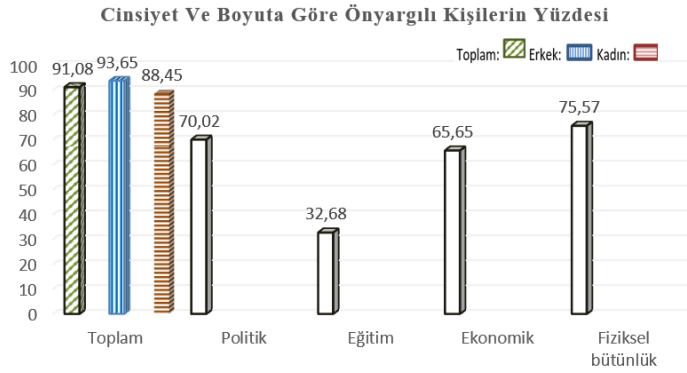

Şekil 2: Seçilmiş Ülkeler bazında GSNI Değerleri

Not: en son güncelleme 12 Ocak 2023 tarihli bilgileri yansıtmaktadır.

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*.

Şekil 3'den takip edilebileceği gibi, Türkiye'nin toplam GSNI değeri yani en az bir önyargıya sahip olanların oranı %91,08 olarak ölçülmüştür. Bu toplumdaki 10 kişiden 9'unun (en az bir) önyargıya sahip olduğunu ifade etmektedir. Erkekler için GSNI değeri (93,65), kadınların GSNI değerinden (88,45) daha yüksektir. Başka bir deyişle, Türkiye'de erkekler kadınlara göre, kadınlara karşı daha önyargılıdır. En az iki önyargıya sahip kişi oranı ise %77,34'dür. (Tablo 4)

Şekil 3: Türkiye'de GSNI Göstergeleri

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*.

GSNI boyutları açısından analiz edildiğinde Türkiye'de;

I. Politik önyargıya sahip olanların oranı yani "erkekler kadınlardan daha iyi siyasi liderlerdir" diyenlerin oranı %70,02;

II. Eğitimsel önyargıya sahip olanların yani "üniversitenin, erkekler için kadınlardan daha önemli olduğunu" düşünenlerin oranı %32,68;

III. Ekonomik önyargılı kişilerin yani "erkeklerin kadınlardan daha fazla iş hakkına sahip olması gerektiğini" veya "erkeklerin kadınlardan daha iyi iş yöneticileri olduğunu" düşünenlerin oranı %65,65;

IV. Fiziksel bütünlük konusunda önyargılı olanlar yani aile içi şiddeti haklı, kürtajı ise haksız görenlerin oranı %75,57 olarak ölçülmüştür.

Aşağıda yer alan Tablo 4'de seçilmiş bazı ülkelerin payı ile kıyaslandığında örneğin Birleşik Krallık (%29,60) ve Yeni Zelanda (%27,39) gibi ülkelere göre Türkiye'nin GSNI değerlerinin dolayısıyla önyargılı insan sayısının (%91,08) bu kadar yüksek olması, ülkede toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki sosyal normların hala kadınlar için belirli bir engel teşkil ettiğini ve Türkiye'nin, toplumsal cinsiyet normları açısından da gelişme göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ülkelerde önyargılı insan sayısı artınca önyargısız insan sayısı da doğal olarak azalmaktadır. Bu nedenle önyargısız insan sayısı Birleşik Krallıkta %70,40 Yeni Zelanda da ise %72,61'dir. Türkiye'de ise önyargısız insan oranı %.8,92'dir. Türkiye'nin sahip olduğu GSNI verileri ile Tunus'un GSNI verileri birbirine yakındır. Başka bir deyişle, Türkiye cinsiyete dayalı sosyal normlar açısından Batı toplumlarından daha çok %98'i Arap nüfusundan oluşan ve halkın %99 Müslüman olan Tunus'a daha yakındır. Alt boyutlar açısından seçilen tüm ülkelerde siyasi boyutta en fazla önyargı olması dikkat çekicidir. Önyargıların en düşük seviyede olduğu boyut ise eğitimdir.

Tablo 4. Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi, (mevcut en son dönem 2017-2022)

	GSNI	**GSNI2**		**Boyuta göre önyargılı kişilerin payı**			
	En az 1 önyargısı olan kişilerin payı	En az 2 önyargısı olan kişilerin payı	Önyargısız kişilerin payı	**Siyasi**	**Eğitim**	**Ekonomik**	**Fiziksel Bütünlük**
Ülke veya bölge*	**(%)**	**(%)**	**(%)**	**(%)**	**(%)**	**(%)**	**(%)**
Yeni Zelanda	27,39	8,67	72,61	14,78	2,83	9,32	14,37
Tunus	96,68	84,26	3,32	83,49	24,92	71,15	77,08
Türkiye	91,08	77,34	8,92	70,02	32,68	65,65	75,57
Ukrayna	84,21	65,55	15,79	56,51	24,77	55,89	61,82
Birleşik Krallık**	29,60	9,35	70,40	20,86	2,71	10,37	8,23

* 6. dalga (2010-2014) veya 7. dalga (2017-2022) verilerine sahip ülkeler

**Dünya Değerler Anketi verilerine göre Kuzey İrlanda hariçtir. Orijinal veri tabanındaki altı göstergeye dayanmaktadır. Ayrıntılar için https://hdr.undp.org/content/2023-gender-social-norms-index-gsni adresindeki Teknik nota bakın.

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*. Breaking Down Gender Biases Shifting social norms towards gender equality, faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5. Türkiye ve Norveç için Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi (Cinsiyete göre mevcut en son dönem)

	GSNI		GSNI2				Boyuta göre önyargılı kişilerin payı							
	En az 1 önyargısı olan kişilerin payı		En az 2 önyargısı olan kişilerin payı		Önyargısız kişilerin payı		Politik		Eğitim		Ekonomik		Fiziksel Bütünlük	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Türkiye	88,45	93,65	71,42	83,12	11,55	6,35	64,20	75,79	30,04	35,34	59,42	71,85	75,00	76,14
Norveç	38,37	43,46	12,45	18,91	61,63	56,54	18,92	20,04	2,76	4,68	17,39	26,72	16,20	17,32

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*. Breaking Down Gender Biases Shifting social norms towards gender equality, faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo. 6 Türkiye'nin Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi Değerlerinin Dönemler İtibariyle Gelişimi

GSNI		GSNI2				Boyuta göre önyargılı kişilerin payı							
En az 1 önyargısı olan kişilerin payı		En az 2 önyargısı olan kişilerin payı		Önyargısız kişilerin payı		Politik		Eğitim		Ekonomik		Fiziksel Bütünlük	
2010-2014	2017-2022	2010-2014	2017-2022	2010-2014	2017-2022	2010-2014	2017-2022	2010-2014	2017-2022	2010-2014	2017-2022	2010-2014	2017-2022
(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
95,61	91,08	84,35	77,34	4,39	8,92	76,36	70,02	31,35	32,68	78,94	65,65	75,82	75,57

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*. Breaking Down Gender Biases Shifting social norms towards gender equality, faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7. Türkiye'nin Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksinin Cinsiyetlere göre Gelişimi

	GSNI				**GSNI2**							
	En az 1 önyargısı olan kişilerin payı				**En az 1 önyargısı olan kişilerin payı**				**Önyargısız kişilerin payı**			
	2010-2014		**2017-2022**		**2010-2014**		**2017-2022**		**2010-2014**		**2017-2022**	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
TR	94,39	96,87	88,45	93,65	79,14	89,65	71,42	83,12	5,61	3,13	11,55	6,35
GO	84,44	89,52	82,96	86,53	60,70	70,36	59,23	67,81	15,56	10,48	17,04	13,47

Not: K: Kadın E: Erkek; TR: Türkiye; GO: Genel Ortalama: Dünya Değerler Araştırması'nın 6. dalgası (2010–2014) ve 7. dalgası (2017–2022) verileriyle 38 ülke ve bölge için UNDESA'dan (2022) elde edilen 15 yaş ve üzeri nüfusa göre ağırlıklandırılmıştır

Kaynak: UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*. Breaking Down Gender Biases Shifting social norms towards gender equality, faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5, İnsani gelişimde daima üst sıralarda olan (2025-2.) Norveç ile Türkiye'yi kadın ve erkeklerinin sahip olduğu önyargı düzeylerine göre karşılaştırmaktadır. Norveç'te en az bir önyargıya sahip olan kadınların oranı %38,37 erkeklerin oranı ise %43,36'dır; Türkiye'de bu oranlar her iki cinsiyet için de Norveç'tekilerin 2 katından fazladır; az bir önyargıya sahip olan kadınların oranı %88,45 ve erkeklerin oranı ise %93,65'dir. Norveç ile Türkiye arasındaki bu fark önyargı sahipliği sayısı arttıkça daha da artmakta ve yaklaşık 5 katına çıkmaktadır; Norveç'te en az 2 önyargıya sahip olan kadınların oranı %12,45 ve erkeklerin oranı %18,91 iken Türkiye'de bu oranlar kadınlarda %71, 42 ve erkeklerde ise %83,12'dir. Bu kapsamda cinsiyet normları açısından Batı ülkelerine benzemeyen Türkiye'nin İskandinav ülkelerinden daha da uzak bir noktada olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

Türkiye'de Cinsiyet Sosyal Normlarının Cinsiyetlerarası Eşitsizlikteki Rolü ve Sonuçları

Tablo 7'de de gösterildiği gibi Türkiye'de yıllar itibariyle gerek erkekler gerekse kadınların cinsiyete ilişkin önyargıları azalmıştır. GSNI ve GSNI2 nin gelişimi bunu ortaya koymaktadır. Ancak bu gelişim çok yavaştır ve sahip olunan önyargılar hem gelişmiş toplumlara hem de dünya genel ortalamasının bile çok üstündedir. Kadınlara yönelik bu önyargıların ya da tutumların nedenlerini anlamak ve ispatını yapmak için Türkiye verileri üzerinden bu tutumları destekleyen yapılar yani bulgular aşağıda incelenmiştir.

Eğitim: *Tutum: Üniversite eğitiminin erkekler için kadınlardan daha önemli olduğuna inanma. Sonucu: Yetenek ve başarıya dair önyargılar bu tip kalıpyargılar, kadınların teknik, bilimsel ya da liderlik gibi alanlarda yeterliliği sorgulanmasına yol açarken erkekleri daha yetkin olarak gösterir. Ayrıca, kadınlar esas olarak ev içi işlerle ve çocuk bakımına yönlendirilirken; kariyer ve kamusal rolleri sınırlandırılır.*

Türk toplumunda gerek aile içi eğitimde gerekse aile dışında erkek çocukların hâkim güç olarak yetiştirilmeleri, erkek çocuklarına neslin devamlılığının temsilcisi gözüyle bakılması görece onlara daha fazla değer atfedilmesine yol açmaktadır. Bu ayrımcılık, cinsiyetlerarası eşitsizliklerin artmasında önemli sosyal normlara dönüşmüştür.

AB ülkelerinde kadınların istihdam oranı %43 iken Türkiye'de bu oran %27'ye düşmektedir. EğitimSen Kadın Sekreteri N.Elmacı (Sabah Gazetesi, 18.09.2025); "*Oranın bu kadar düşük olmasının nedeni toplumdaki cinsiyet anlayışından kaynaklanıyor. Toplum kadınları ve erkekleri bir kalıba sıkıştırmıştır*" şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye'de Kadınların STEM[1] yerine eğitim, sosyal hizmetler gibi alanlara yönlendirilmesi (yatay ayrışma) ve cam tavan bulguları bu önyargının dolaylı bir yansıması sayılabilir. Cam Tavan Endeksi 2019 verilerine göre; 29 ülke

[1] STEM: Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik (Science, Technology, Engineering, Mathematics) kelimelerin İngilizce ifadelerinin kısaltmasıdır.

arasında 26. sırada yer alan Türkiye'de, kadınların yükseköğretime erişim oranı, erkeklerden %2,5 daha düşüktür (TÜRKONFED, 2019). Türkiye'de kadınların eğitim seviyeleri artmakta, ancak cinsiyet temelli ayrımcılık hala devam etmektedir. Kız çocuklarının okula erişimi, özellikle kırsal alanlarda, erkek çocuklarına göre daha düşük kalmaktadır. 2022 verilerine göre, kırsal bölgelerdeki kız çocuklarının okula devam oranı, erkek çocuklarına göre %10 daha düşüktür. Bu, toplumsal normların eğitimde cinsiyet eşitsizliğine yol açtığını göstermektedir (OECD, 2021). Aynı dönemde Türkiye'de okula kayıtlı kız çocuklarının oranı %49, erkek çocuklarının oranı ise %51'dir. Kız çocuklarının ilkokuldan ortaokula geçiş oranı %93, erkeklerde ise %95'tir. 2021-2022 akademik yılı itibarıyla yükseköğretimde kadınların oranı %48, erkeklerin oranı ise %52'dir.(TÜİK, 2022). Ataerkil toplum yapısı, erkek bakış açısının eğitimde de baskın olmasına yol açmaktadır. Kız çocuklarını kadınları eğitimsiz bırakmak başlı başına bir ayrımcılık yaratmaktadır. "*Kız çocukları okutulmaz*" önyargısı toplumsal cinsiyetin temel nedenleri arasında yer almakla birlikte, eğitim kurumunun kendisi de bizzat toplumsal cinsiyetin yaratılmasında etken olabilir. Çünkü eğitimin içeriği bireyleri güçlendirebileceği gibi güçsüz de kılabilir (Adaçay, 2021; 63). Örneğin, bilimsel eğitim yerini dini bir tarikat eğitimi alan çocukların daha eşitlikçi, demokratik kalıpyargılara sahip olacağını düşünmek rasyonel olmayacaktır.

Fiziksel bütünlük:

Fiziksel bütünlüğü Türkiye kapsamında iki başlık "Sağlık" ve "Şiddet ve Ayrımcılık" altında incelemek daha açıklayıcı bilgiler *sunacaktır.*

Sağlık: *Tutum:" Kürtaj meşru değildir/ haklı gerekçesi yoktur". Sonucu: Evlenme ve çocuk sahibi olma konularında toplumsal baskılar, kadınların yaşam kararlarını etkileyebilir.*

Sağlık hizmetlerine erişim açısından kadınlar, erkeklere göre daha fazla zorluk yaşamaktadır. Kadınların sağlık hizmetlerine ulaşımında toplumsal normlar ve kültürel engeller önemli rol oynamaktadır (WHO, 2020). 2021 verilerine göre, kadınların sağlık hizmetlerine erişim oranı %85 iken, erkeklerde bu oran %90'dır. Kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanma oranı, özellikle kırsal bölgelerde daha düşüktür (WHO, 2021). Kadınların sağlığa erişimi konusunda sıklıkla değerlendirilen bir başka gösterge "üreme sağlığı" ile ilgilidir; Dünya çapında, evli kadınların %43,7'si cinsel ve üreme sağlığı ve hakları konusunda karar verme gücünden yoksundur (United Nations, 2022).

Türkiye pek çok uluslararası bildirgede imzası olmasına rağmen çocuk yaşta veya rızası olmadan evlendirme, töresel (berdel, kuma evlilikleri) cinsel şiddet gibi kadın bedenini ilgilendiren kararlarda sıklıkla hak ihlalleri konusunda gündeme gelmektedir. Hukuki düzenlemelere rağmen bu konularda halen töresel evliliklerle bazı hak ihlallerinin yaşanması cinsiyetçi sosyal normların varlığının göstergeleridir. Bir başka gösterge, toplumda yaygın şekilde etkili gebelik önleme yöntemi kullanma sorumluluğunun kadınlara bırakılması ve gebelik önleme yöntemlerinde

erkeklerin kararına yüksek bir oranla uyulması (%32,7; Songur, 2009'dan alıntı) gösterilebilir. Buna karşın, kadınların doğurganlığını sonlandıracak cerrahi müdahale memnuniyetle karşılanırken, erkekler çocuk sahibi olma yeteneklerinin sona ermesini istememektedirler. Ayrıca, kullanılacak gebelik önleme yönteminin seçimi konusunda erkekler önemli rol oynamaktadır. Özellikle erkekler tarafından tercih edilen etkisiz geleneksel korunma yöntemlerinin oranının da yüksek olması oldukça dikkat çekicidir. Bu tip yöntemlerin kullanılması bir yandan istenmeyen gebelik riskini artırmakta ve bu durum kadını zor durumda bırakmaktadır. Özellikle dini inanışlar veya sosyal baskılar gebeliğin sonlandırılmasını engelleyerek kadının doğum yapmasını zorunlu kılmaktadır. (Özcan ve diğerleri, 2013)

Şiddet ve Ayrımcılık: *Tutum: "Kocasının/partnerinin karısını dövmesinin/şiddet uygulamasının haklı olduğu durumlar olduğuna inanma". Sonucu: Türkiye'de kadınların davranışları, çoğunlukla namus, iffet ve cinsiyet idealleriyle ölçülmeye çalışılmaktadır; Ahlaki kalıp yargılar kadınların veya kız çocuklarının hareket özgürlüğünü ve kariyer tercihlerini etkilemektedir.*

Türk toplumunda çoğunlukla cinsel haklar ve üreme hakları konusu hala bir tabudur ve kamuoyunda gündeme taşınmaz. Bireylerin bazıları salt kadın olmaları veya cinsel yönelimleri nedeniyle hala ciddi hak ihlalleriyle karşılaşabilmektedir. Ancak Türkiye'de 1997'de "Üreme Hakları ve Cinsel Sağlık Bildirgesi" yayınlanmış ve bu konudaki temel haklar; "Yaşama, Özgürlük, Eşitlik, Mahremiyet, Düşünce özgürlüğü, Bilgi edinme ve eğitim, Evlenme ve Aile Kurma Konularında Seçim Yapma Hakkı, Çocuk Sahibi Olup Olmamaya Karar Verme Hakkı, Bilimsel Gelişmelerden Yararlanma Hakkı, Toplanma Özgürlüğü ve Siyasete Katılma Hakkı, İşkence ve Kötü Muameleden Özgür Olma Hakkı" şeklinde 12 ana madde başlığı altında açıklanmıştır. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009) 2021 verilerine göre, kadınların %38'i yaşamları boyunca fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmıştır (WHO, 2021). 2024 verileriyle Türkiye'de yaşayan kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde %28,2'si psikolojik, %18,3'ü ekonomik, %12,8'i ise fiziksel şiddet görmüştür (TÜİK (2025)**.**

Aile içi cinsel şiddet, evlilik dışı hamilelik ve kocaya itaatin erken yaşta kurulması gerektiği yönündeki geleneksel anlayış, kızların erken yaşta evlenmesinin temel nedenlerinden bazılarıdır (Çakmak, 2009). Ülkemizde tecavüzcüsü ile evlenmek zorunda bırakılan kız çocuklarının trajedileri toplumdaki sosyal normların ne denli güçlü olduğunun ispatıdır. Ayrıca tüm bu örnekler sosyal normların kadınların haklarına olan çok yönlü etkisini de göstermektedir. Kadına yönelik fiziksel şiddet ve bu şiddetin toplumun bir kısmı tarafından kabul edilebilir bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu, kadınların temel insan hakkı olan fiziksel güvenceden yoksunluğunu gösteren en ciddi manevi yoksunluktur. Üstelik kadınların %47,7'sinin eşi veya birlikte olduğu kişinin kendisine uyguladığı en son şiddet davranışını kimseye anlatmadığı (TÜİK, 2025) düşünüldüğünde bu önyargının varlığı, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin neden hala ciddi bir sorun

olduğunu ve düşük raporlama oranlarını kültürel açıdan destekler niteliktedir. Daha pek çok veriyle ve çalışmayla da desteklenebileceği üzere, Türkiye'de kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılık, sosyal normların bir sonucu olarak devam etmektedir.

Ekonomik Fırsatlar: *Tutum: "Erkeklerin kısıtlı iş imkanları varken kadınlardan daha çok işe hakkı olduğuna inanma". Sonucu: İşgücünde kadınlar daha çok belirli iş veya sektörlerde (ör. Pembe yakalı işler, hizmet sektörü, düşük nitelikli veya ücretli işler) yer alırken; üst düzey yönetim ve teknik rollerde erkeklerin baskınlığı yaygınlaşır.*

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı son yıllarda artarak, 2018-Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında (TNSA) kaydedilen %28'lik orandan 2024'te %36,8'e yükselmiştir. Buna rağmen, Türkiye'deki kadınların işgücüne katılım oranı, ülkedeki erkeklerin oranından (%72) çok daha düşük olmaya devam etmektedir. Söz konusu rakamlar, Türkiye işgücü piyasasındaki belirgin cinsiyet eşitsizliğini yansıtmaktadır. Bu oran, kadınların iş gücüne katılım oranının küresel ortalamasından (2023'te %48,7, erkeklerde %73),9 OECD üye ülkelerindeki ortalama orandan (2024'ün üçüncü çeyreğinde %67,1, erkeklerde %81),10 ve Avrupa Birliği'ndeki ortalama orandan (2023'te %52,8, erkeklerde %64,4)11 da düşüktür. Cinsiyete dayalı eşitsizlikler, Türkiye'de kadınların düşük sendika üyeliği oranlarına da yansımıştır. (ILO, 2025) Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının ekonomik alandaki etkisini yani kadınların ekonomik alandaki rollerini sınırladığını göstermektedir. Türkiye'de aile içindeki roller, geleneksel cinsiyet normları tarafından belirlenmektedir. Kadınların ev içi iş yükü, erkeklere göre çok daha fazladır. Kadınlar, ev işlerinin %75'ini üstlenirken, erkekler bu yükün sadece %25'ini almaktadır (TÜİK, 2021). Bu durum, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda "doğal iş bölümü" kabulündeki geleneksel cinsiyet rolleri içinde kadının aile ve evle ilişkili olarak belirlenen rolleri, ücret ve istihdam eşitsizliğinin ana kültürel nedenidir. İş gücüne dahil olmayan kadınların %70'inin kendisini ev kadını olarak tanımlaması da bunun bir sonucudur. Tüm bu önyargılar, kadınların ücretlerinin erkeklerin %60-70'i seviyesinde kalmasını (ILO, 2023) ve üst düzey yönetim pozisyonlarına yükselmesini engelleyen 'cam tavan'ı kültürel olarak meşrulaştırmaktadır.

Siyasi Katılım: *Tutum: "Erkeklerin kadınlardan daha iyi siyasi liderler olduğuna inanma". Sonucu: Ev içi sorumluluklar kadına yüklendiğinde, kariyer gelişimi ve iş-yaşam dengesi zorlaşır; bu da kadınların kariyer ilerlemesini olumsuz etkiler.*

Türkiye'de kadınların siyasi alandaki temsili de sınırlıdır. 2021 itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde kadın milletvekili oranı %19,93'dür. Bu oranın uzun yıllardır %20'nin altında oluşu başka bir deyişle BM kotasının (1/3) altında kalışı, toplumsal normların kadınların liderlik pozisyonlarına erişimindeki engelleri yansıtmaktadır. Kadınların üst düzey yönetim pozisyonlarına gelmelerini engelleyen görünmez, yapay engeller olan "cam tavan" Türkiye'de sadece siyasette değil

sendikalarda, özel veya kamu diğer tüm kurum ve kuruluşlarda da görülmektedir. Örneğin; 2019-Cam Tavan Endeksi'nin verilerine göre 29 ülke arasında Türkiye, Güney Kore ve Japonya'dan sonra %15 oranıyla yönetici pozisyonlardaki kadın oranıya 27. Sırada; Yönetim kurulunda kadın oranı %15,3 ile 23. Sırada yer almaktadır. (TURKONFED, 2019) "Türkiye'de Yönetim Kurullarında Kadın 2018 Raporu"na göre; yönetim kurulunda yer alan kadın oranı artmış olsa da Borsa İstanbul'a (BIST)'e kayıtlı 403 şirketten 159'unun (%39) yönetim kurulunda hiç kadın bulunmamaktadır. 2022 yılı "Yönetim Kurulunda Kadın Türkiye Raporu" sonuçlarına göre (GazeteSu, 26 Mart 2023); BIST'e kayıtlı 475 şirketin yönetim kurullarında 2021'de %16,7 olan kadın oranı, 2022'de %17,5'e çıkmıştır. Yönetim kurullarına seçilen kadınların bir kısmının aile şirketlerinden geldiği bu küçük iyileşmeye rağmen, yönetim kurulu tamamen erkeklerden oluşan şirket sayısı artmış ve SPK tarafından önerilen en az kadın üye oranı olan %25'i yakalayan 137 şirkettir. Bu oran tüm şirketlerin sadece %28,8'ini oluşturmuştur. Raporda, 415 şirketin henüz karar mekanizmalarında etkin toplumsal cinsiyet çeşitliliğini sağlayamamış olduğu belirtilmektedir.

Yukarıda verilen ve çoğaltılabilecek örneklerle desteklenen durumlar, Türkiye'de toplumsal normların kadınların siyasi ve idari katılımını ne denli sınırladığını göstermektedir. Aşağıda ise, diğer bulguları destekleyen çok sayıdaki bilimsel çalışmalardan yaklaşım veya yöntemlerine göre rastgele seçilmiş bazı örneklere yer verilmiştir.

Literatür

Türkiye'de sosyal normlar ve cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin birçok ampirik çalışma bulunmaktadır**.** Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamak ve cinsiyet kalıp yargılarının toplumsal hayattaki etkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu konuda *Sakallı Uğurlu (2003)* çalışmasında önemli bir literatür vermektedir. Kadınlara dair sadece olumsuz tutumları içeren eski ölçeklerdeki eksiklikleri gidermek amacıyla geliştirdikleri "Çelişkili Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'nı ve bu kurama dayanarak geliştirdikleri ölçeği tanıtmaktadır. Cinsiyetçiliğin iki farklı bileşenini, "düşmanca" ve "korumacı" cinsiyetçiliği barındıran bu teori, cinsiyetçiliğin sadece tek boyutlu olmadığını hem olumsuz hem de görece olumlu duygular içerdiğini savunmaktadır. Özellikle, erkeklerin kadınlara karşı çelişkili görüşler sergilediğini ileri sürmektedir. Ayrıca, çalışma bu konularda Türkiye'de gerçekleştirilen görgül çalışmaları ve ölçeklerini incelemiş, çeşitli öneriler sunmuştur. *K. Özaydınlık (2014),* Eğitimdeki cinsiyet sosyal normlarını irdeleyen çalışmasında bulgularımızı destekler sonuçlara ulaşmış; örneğin, teknik bilimlerde okuyanların %70'inden fazlasını erkek öğrencilerin oluşturduğu belirtmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların seçeceği ya da edineceği mesleklerde baskın etkisi olduğunu eğitim istatistikleri üzerinden göstermektedir. *Tarhan ve diğerleri (2024),* çalışmalarında, toplumsal cinsiyet rollerinin, erken yaşlardan itibaren "model alma ve pekiştirme" ile öğrenildiğini ve bu rollere ilişkin

kalıp yargıların "bilişsel süreçleri, duyguları, davranışları" etkilediğini belirterek, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını ortaya koyabilecek bir ölçek geliştirmeye çalışmışlardır. B.Cislaghi ve L. Heise (2019). Sosyal normlar ve cinsiyet sosyal normları üzerinde kuramsal açıklamalar ve Sosyal norm teorisi hakkında detaylı bir literatür vermektedir. *H. Sarı ve A. Solak (2024)*' göre, sosyal cinsiyet kalıp yargılarının doğmasında görünür "ebeveyn ve öğretmen davranışları gibi" ve görünür olmayan "medya ve ders kitapları gibi" farklı değişkenlerin nasıl etkiler yarattığını tespit edilerek, sosyal kalıp yargıların tehditleri hakkında uyarılarda bulunmaktadırlar. *N. Eroğlu (2021)* çalışmasında Türk medya içeriklerinin cinsiyet kalıp yargılarını nasıl pekiştirdiğini incelemiştir. Medyada kadınların genellikle pasif, erkeklerin ise aktif rol aldığına dair bulgular elde edilmiştir. *M. Solakoğlu ve M. Solakoğlu (2024),* gerek özel alanda gerekse kamusal alanda sosyal normların kadınların özellikle iş yaşamı üzerindeki etkileri bu çalışmanın bulgularına paralel nitelikte ortaya koymuştur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, ataerkil kültürün ve sosyal normların etkisiyle oluştuğu ve kadınların özellikle işgücüne katılımını engellediği belirtilmektedir. Bu eşitsizliklerin kadınların özel alan sayılan evdeki kararların alınmasında (aile planlaması, iş bölümü, aile kaynakları nasıl kullanılacak, aile üyeleri nasıl eğitim alacak, sağlık hizmetlerinden nasıl faydalanacak veya nasıl sosyalleşecek, vs.) etkili olduğu hatta bu durumun aile şiddetine dek yansımaları olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde, kamusal alanda da yani işyerlerindeki cinsiyetlerarası eşitsizliklerin nedenleri arasında ekonomik sistemler yanında ataerkil kültür ve sosyal normlar olduğu açıklanmaktadır. Sosyal normların, kadın istihdamını, ücretlerini, meslek seçimlerini ve kariyerlerini engellerini olumsuz etkilediği rakamlarla ortaya konulmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren geleneksel normların etkisi ülkemizde halen devam etmektedir. Türkiye, insan gelişimi ve cinsiyet eşitliği konularında ilerleme kaydetmiş olsa da hala önemli zorluklarla karşı karşıyadır. İnsani gelişim kapsamında BM İnsani gelişim raporlarındaki cinsiyetler arası eşitsizliklere ve sosyal normlara işaret eden endekslerdeki sıralamaları, Türkiye'nin toplumsal eşitsizlikleri azaltma ve cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde daha fazla çaba göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda reformların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Cinsiyet Sosyal Norm Endeksi (GSNI), ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet konusundaki normlarını ölçmekte ve sosyal normların cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Yüksek endeks değerine sahip ülkeler, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha ilerici politikalar uygulamakta ve sosyal normları değiştirme konusunda daha başarılı olmaktadır (UNDP, 2020). Türkiye'nin GSNI değerleri sırasıyla -politik, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel bütünlük- boyutları ile değerlendirildiğinde ülkede; "*erkekler kadınlardan daha iyi siyasi liderlerdir*" şeklinde politik önyargıya sahip olanların

oranı %70,02; "*üniversitenin, erkekler için kadınlardan daha önemli olduğunu*" düşünenlerin oranı %32,68; "*erkeklerin kadınlardan daha fazla iş hakkına sahip olması gerektiğini*" veya "*erkeklerin kadınlardan daha iyi iş yöneticileri olduğunu*" düşünenlerin oranı %65,65; "*aile içi şiddeti haklı ve kürtajı ise haksız görenlerin oranı"* ise %75,57 olarak ölçülmüştür.

UNICEF (2025), Bir toplumun sürdürülebilir olması ve bu amaçla gerekli olan sosyal ve davranışsal değişimi için olumlu normların daha toplumun geniş kesimi tarafından görünür kılınması ve kabul edilebilir olması gerektiğini belirtmektedir. Zararlı normların yerine olumlu normlar yaratılması; mevcut olumlu normların güçlendirilmesi ve yenilerinin yaygınlaştırılması gerektiği önerilmektedir. Bu kapsamda iletişim etkinlikleri kullanarak alternatif olumlu davranışlarda bulunan kişilerin hikayelerinin paylaşılması gerektiği ve toplum liderleri veya saygın yaşlılar gibi kilit üyelerin harekete geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye için yapılan değerlendirmeler bağlamında somut öneri olarak "iş, siyaset veya bilim dünyasından başarılı lider kadın örneklerini ön plana çıkaran, aile içi şiddetin zararlarını vurgulayan ve üreme haklarını tanıtan ve dolayısıyla kürtajın haklı gerekçelerini açıklayan çalışmaların kamuoyuyla daha fazla paylaşılması gerektiği en yakın önerilerdir.

GSNI, sosyal inançların toplumsal cinsiyet eşitliğini söz konusu boyutlarda nasıl engelleyebileceğini ortaya koyarken hükümetlere de çözümler için yol haritası çıkarmaktadır. İnsani gelişme raporları, hükümetlerin toplumsal cinsiyet normlarını değiştirmede önemli bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, "ebeveyn izni politikaları", bakım sorumluluğu algılarını değiştirmiş veya "işgücü piyasası reformları", kadın istihdamına ilişkin inançlarda önemli bir değişime yol açmıştır. Raporlar, kadınlara karşı önyargının yaygınlığının devam etmesine rağmen verilerin değişimin mümkün olduğunu göstermektedir (UNDP, 2025b). Örneğin, 2023 verileriyle 38 ülkenin 27'sinde ise bu göstergelerin hiçbirinde önyargısı olmayan kişilerin oranında artış görülmüştür. BM ve UNICEF tarafından, toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru değişimi yönlendirmek için yatırım, sigorta ve inovasyon yoluyla insani kalkınmanın genişletilmesine odaklanılması gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu, kadınların siyasi katılımda eşitliğini teşvik eden yasalara ve politika önlemlerine yatırım yapmayı, sosyal koruma ve bakım sistemlerinin güçlendirilmesi gibi sigorta mekanizmalarını genişletmeyi ve zararlı toplumsal normlara, ataerkil tutumlara ve toplumsal cinsiyet kalıplarına meydan okumada özellikle etkili olabilecek yenilikçi müdahaleleri teşvik etmeyi içeriyor. Örneğin, çevrimiçi nefret söylemi ve toplumsal cinsiyet dezenformasyonuyla mücadele etmek, yaygın toplumsal cinsiyet normlarının daha fazla kabul ve eşitliğe doğru kaymasına yardımcı olabilir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve sosyal bağlam eğitimleri yoluyla toplumsal normların doğrudan ele alınarak insanların görüşlerinin, politikaların ve yasal değişikliklerin değiştirilmesi, kadınların hayatın her alanında haklarının tanınması ve kadınların karar alma ve siyasi süreçlerde daha fazla temsil edilmesi temel öneriler arasındadır. Türkiye'nin cinsiyet sosyal normlar açısından dinsel ve kültürel

benzeştiği Tunus gibi Asya toplum modellerine daha yakın değerlere sahip olması, sahip olduğu sosyal normları da etkilemektedir. Bu anlamda dinin ve geleneklerin cinsiyet sosyal normları üzerindeki etkisi belirginleşmektedir. Bu kapsamda dine, geleneksel kurumlara ve değerlere dayanan yapıdan ziyade aydınlanmaya, bilime dayanan devlet ideolojisi ve politikaları daha eşitlikçi bir insan tipi yaratacaktır. Örneğin, İskandinav ülkeleri, düşük cinsiyet eşitsizliği ve düşük sosyal norm endeksi değerleri ile dikkat çekmektedir. Bu ülkeler, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere yaptıkları yatırımlar sayesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden normların oluşmasına katkıda bulunmaktadırlar. Son öneri olarak, gelecekte toplumsal cinsiyet farkındalığını ve bu alandaki bilgi birikimini artırmak amacıyla yapılacak bilimsel çalışmalar ve uygulamaya dönük projelerin arttırılması, halkın güveni çerçevesinde objektif ve olumlu inançlarını destekleyerek, cinslerarası eşitliğe toplumu daha da yaklaştıracaktır.

Kaynaklar

Adaçay, F.R. (2021) *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*, Genişletilmiş 3. Baskı, Nisan Kitapevi, Eskişehir.

Bourdieu, P. (2001). *Masculine Domination*. Stanford University Press.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Cislaghi, B. & Heise; L. (2019). "Gender norms and social norms: differences, similarities and why they matter in prevention science", *Sociol Health Illn*. 2019 Dec 13;42(2):407–422.

Connell, R.W. (2005). *Gender: In World Perspective*. Cambridge: Polity Press.

Crenshaw, K. (1989). 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics', University of Chicago Legal Forum, 1989(1), 139-167.

Çakmak, D. (2009). "Türkiye'de Çocuk Gelinler". Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Ankara.

Eagly, A.H. and Wood, W. (1999). "The Origins of Sex Differences in Human Behavior: Evolved Dispositions Versus Social Roles", *American Psychologist*, 54(6), 408-423.

Eroğul, N. (2021). Kadının Medyada Temsili: Eşitsizlikler ve KalıpYargılar, 4. Bölüm, *Kadının Medyada Temsili: Eşitsizlikler ve Kalıp Yargılar, Özgür yayınları, 65-83.*

GazeteSU (26 Mart 2023). "Yönetim Kurulunda Kadın Türkiye Raporu Yayınlandı" Sabancı Üniversitesi Kurumsal Yönetim Forumu, 10. Yıllık Rapor, https://gazetesu.sabanciuniv.edu/tr/ (ET. 11.11.2025).

Heise, L.L. (1998). 'Violence Against Women: An Enduring Problem', *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 63(Suppl 1), S1-S5.

ILO (2025). Decent work for Turkish and Syrian women in Türkiye's labour market A focus group study, https://www.ilo.org/sites/default/files/2025-11/ILO_Turkiye_Decent_Work_W men_A4_EN_RGB_WEB_ FINAL.pdf, (E.T. 15.11.2025)

Kimmel, M. S. (2012). *Manhood in America: A Cultural History*. Oxford University Press.

Meyer, I.H. (2008). 'Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Gay Men', *American Psychologist*, 63(1), 38-54.

OECD. (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.

Özaydınlık, K. (2014), Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın Ve Eğitim, *Sosyal Politikalar Dergisi,* Yıl: 14 S: 33. 93-114.

Özcan, M., Berkiten Ergin, A., & Acar, Z. (2013). Türkiye'de Cinsel ve Üreme Hakları: Genel Bir Bakış. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (*26*), 122-136.

Öztürk, M ve Derin S. (2021), *Sosyal İçermede Temel Kavramlar*, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara. 1. Baskı. Ankara.

Pira, A. ve Elgün, A. (2004) Toplumsal Cinsiyeti İnşa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi", www.researchgate.net/publication/3507, (ET.20.05.2024)

Ridgeway, C. L. (2011). *Framed by Gender: How Gender Inequality Persists in the Modern World*. Oxford University Press.

Sabah Gazetesi (18.09.2025), "Ülkemizde kadınlar iş yaşamı dışında kalıyor", https://gaziantepsabah.com/20-yil-once/ulkemizde-kadinlar-is-yasami-disinda-kaliyor/170925, (E. T. 08.10.2025)

Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklere İlşkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı, *Türk Psikoloji Yazıları*, 2003, 6 (11-12)1-20

Sarı, M.H ve Solak, A. (2024), Matematik Kaygısının ve Matematik Performansının Ardındaki Örtük Nedenler: Cinsiyet Kalıp Yargısının Rolü, *Yaşadıkça Eğitim* 38(3):702-720

Schmıtt, D. P. (2003), "Are Men Universally More Dismissing than Women? Gender Differences in Romantic Across 62 Cultural Regions," *Personal Relationships*, 10/3: 307-333.

Schmitt, M.T. and Branscombe, N.R. (2002). 'The Influence of Group Identity on Responses to Discrimination', Journal of Personality and Social Psychology, 83(3), pp. 574-589.

Solakoğlu, M ve Solakoğlu, M., (2024). Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi, *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), Haziran 2024, 1-19

T.C. Sağlık Bakanlığı (2009) *Cinsel Sağlık / Üreme Sağlığı -Üreme Sağlığına Giriş*, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü Ankara, https://ekutuphane.saglik.gov.tr

Tarhan,S, Ünal,F. ve Çürükvelioğlu Köksal E. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ölçeği geliştirme çalışması, *Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi*,, S: 62, Mayıs 2024

Tong, R. (2018). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction* (2nd ed.). Routledge. Boulder: Westview Press.

TURKONFED, (?), İş dünyasında Kadın; Toplumsel Cinsiyet Eşitliği Gündem Raporu-1, https://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/turkonfed-toplumsel-cinsiyet-esitligi-gundem-raporu_cam- tavan.pdf

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *İstatistiklerle Kadın.*

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). Türkiye Kadına Yönelik Şiddet Araştırması, 2024 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Kadina-Yonelik-Siddet-Arastirmasi-2024-57940

UNDP (2019). İnsani Gelişme Raporu, Gelirin ötesinde, ortalamaların ötesinde, bugünün ötesinde: 21. yüzyılda insani gelişmedeki eşitsizlikler, https://files.acquia.undp.org/public/migration/tr/UNDP-TR-EN-HDR-2019-OVERVIEW-TUR.pdf (E.T.: 05.11.2025)

UNDP. (2020). *Human Development Report 2020: The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene*. New York.

UNDP. (2020). *The World's Women 2020, Trends and Statistics,* https://worlds-women-2020-data-undesa.hub.arcgis.com/

UNDP. (2023). *Human Development Report 2023: A New Era for Human Development*. New York: UNDP.

UNDP. (2023a). *Gender Social Norms Index*. Breaking Down Gender Biases Shifting social norms towards gender equality, https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdp-document/gsni202303.pdf, (E.T.: 10.09.2025)

UNDP. (2025), *Human Development Report 2025*; *A matter of choice: People and possibilities in the age of AI*, https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025 (E. T. 6.05.2025)

UNDP, (2025b) A Decade of Stagnation: New UNDP data shows gender biases remain entrenched, https://hdr.undp.org/sites/default/files/publications/additional-files/2023-06/gsni_2023_pr_en.pdf

UNICEF (2024). *Female Genital Mutilation: A global concern*, https://data.unicef.org/resources/female-genital-mutilation-a-global-concern-2024/ (E. T. 18.05.2024)

UNICEF., (2025). Social Behaviour Change (SBC), *Social Norms Understanding, leveraging and adressing unwritten rules*, https://www.sbcguidance.org/do/social-norms ET 25.10.2025

United Nations. (2022). *Gender Equality: The Global Challenge*.

Walby, S. (1990). Theorizing Patriarchy. Oxford: Blackwell.

WEF. (2020) ve (2021). *Global Gender Gap Report*.

World Health Organization (WHO). (2020) ve (2021). World Health Statistics 2020: Monitoring Health for the SDGs. Geneva.

BÖLÜM 17

Faydadan Mutluluğa Refahın Değişen Anlamı, Refahın Geleneksel Ölçümü ve Alternatif Metrikler*

Zümrüt Çelebi[1]

* Çalışma; "Sosyal Sermayenin Ekonomik Performans ile İlişkisi ve Refah Açısından Önemi" isimli Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

[1] Öğretim Görevlisi Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2885-2427